

Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*

Orhan Okay Hoca, yakın dönem Türk edebiyatı ve tefekkürünün mihenk taşları olan Beşir Fuat, Ahmet Midhat Efendi, Mehmet Âkif, Necip Fazıl, Nurettin Topçu ve son olarak Ahmet Hamdi Tanpınar gibi birbirinden saha ve fikir olarak ayrı gibi görünen birçok isim üzerinde önemli çalışmalar yapan bir akademisyendir. Akademik çalışma ve yazılarında 'Yeni Türk Edebiyatı'nın çeşitli meselelerini ele alan, bunlara alışılmışın dışında yorumlar getiren Orhan Okay, son yirmi yılda farklı dergilerde yayımlanmış makaleleriyle çeşitli akademik toplantılarda sunduğu bildirilerini *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine* adlı bir kitapta bir araya getirerek araştırmacı ve meraklıların istifadesine sundu. Yazdıklarıyla 'Yeni Türk Edebiyatı'nın çeşitli meselelerini ele alan, bunlara farklı yorumlar getiren Orhan Hoca, söz konusu eseriyle araştırmacı ve okuyucuların bildiri ve makalelerinden daha kolay istifade etmesine imkân sağlamıştır.

'Yeni Türk Edebiyatı'nın problemleri alanlarından biri de edebiyat tarihçiliğidir. Özellikle edebiyat tarihine bakış ve edebiyat tarihi yazımı konusunda usul meselesi tartışılan konuların başında gelir. Toplam otuz iki makalenin yer aldığı eserde Okay

Hoca da kitabın başında bu konuya yer vermiştir:

"Edebiyat Tarihçiliğinde Usul: Edebiyat Tarihlerinin ve Türk Edebiyatı Tarihinin Sınıflandırılması Meselesi" (s. 9-18). Makalede, ilimlerde sınıflandırmanın mutlak bir kurala bağlı olmadığına dikkat çekildikten sonra, edebiyat tarihi ile edebî tenkidin farklı sahalara olduğu; ancak ikisi arasında paralelliklerin de bulunduğu hatırlatılmaktadır. Konuyla ilgili "Abdülhalim Memduh'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a Edebiyat Tarihlerinde Yenileşmenin Sınırları" başlıklı ikinci makalede (s. 19-30) ise Avrupaî anlamda -daha çok Fransa- ilk edebiyat tarihlerinden birisi kabul edilen Abdülhalim Memduh'un *Tarih-i Ede-*

* Orhan Okay, *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, 280 s.

biyat-ı Osmaniye (1889) isimli eserinden Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ne (1948, düzeltme ve ilavelerle 1956) kadar, on dört eserin değerlendirilmesi yapılmaktadır. "Yeni Türk Edebiyatının Osmanlı Dönemi Araştırmaları Üzerine: Tespitler, Problemler ve Teklifler" başlıklı makale de (s. 31-36) Türk edebiyatının tasnifi ve dönemlerin adlandırılması hususundaki kimi sorunlar üzerinde durmaktadır.

"Orta Asya'dan Akdeniz Kıyısına Türkçenin Şiir Serüveni" (s. 37-46) ve ardından gelen dört makale şiir ve şair üzerine kaleme alınmıştır. İlk makalede "Padişahından kapıcısına kadar şair yetiştirmiş bir millet sözü"nü nasıl gerçeği yansıttığı, günümüzü de içine alacak şekilde değerlendirilmektedir. Eski ile yeni arasındaki bağı gösteren "Yaşayan Fuzulî" başlıklı yazı (s. 62-69), yeni Türk şiirinin ortaya çıkışından günümüze kadar pek çok şairde eski şiirin izlerinin bulunması ve bunun örneklerle ortaya konulması, Türk şiirinde birçok değişenin yanında devam eden öğelerin izlerini görmek adına kıymetli değerlendirmeler ihtiva etmektedir. "Galip Dede'nin Dramı" (s. 70-77) ise XVIII. yüzyıl Divan şiirinin son büyük şairlerinden Şeyh Galip'in saraya yakınlığı ve bu çerçevede ortaya çıkan sıkıntılarının onun şiirlerine nasıl yansıdığı konusunda tespitler içermektedir. Orhan Okay, kopukluklara rağmen, şiir ve edebiyat alanında eski ile bağını daima sürdürülegeldiğinin altını çizer. Kendisi de bu tespit ve değerlendirmeleri, eskiyle bağını hiçbir zaman koparmayan bir edebiyat araştırmacısı ve akademisyen sıfatıyla yapmaktadır.

"Modernleşme ve Türk Modernleşmesinin İlk Döneminde İnanç

Krizlerinin Edebiyata Yansıması" başlıklı makale (s. 78-88), Türk edebiyatında modernleşme ile başlayan inanç krizine dikkati çeken, bunun üzerinde duran ilk yazılardan biri sayılabilir. Hoca makalesinde, Beşir Fuat üzerinde yaptığı çalışmayı devrin önemli simalarına teşmil ederek Batılılaşmayla paralel şekilde Türk düşünce ve edebiyatına giren materialist anlayışın yansımaları üzerinde durur. Âkif Paşa, Şinasi, Ziya Paşa, Abdülhak Hâmid burada irdelenen belli başlı isimlerdir. Özellikle Âkif Paşa'nın "Adem Kasidesi" inançla ilgili sorgulamaların başlangıcı olarak kabul edilir.

Eserde, Türk romanının ilk modern örneklerinden sayılan Nâmık Kemal'in *İntibah*'ı üzerine yazılmış iki makale bulunmaktadır. "İntibah Romanı Etrafında" adlı makalede (s. 116-132) 1876 yılında yayımlanan *İntibah*'tan önce Ahmet Midhat Efendi'nin *Letaif-i Rivayât* serisi içinde çıkan on bir hikâye/romanın dışında *Hasan Mellâh*, *Hüseyin Fellâh*, *Dünyaya İkinci Geliş*, *Yeryüzünde Bir Melek*, *Felâtn Bey*'le *Rakım Efendi*, *Şemsettin Sami*'nin *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat* gibi eserlerine rağmen *İntibah*'ın neden ilk Türk romanı sayıldığı sorusuna şu cevap verilir: "*İntibah*'ın, kendinden öncekilere göre daha edebî bir karakter taşımasının ona bu imtiyazı kazandırdığını söylemek isabetsiz olmaz." (s. 117).

Orhan Okay'ın genel anlamda üzerinde durduğu, yazılarında ve konuşmalarında sık sık yer verdiği konulardan biri de İstanbul'dur. Fatih doğumlu olan Hoca'nun dünyasında İstanbul'un ve Fatih semtinin ayrı bir yeri vardır. "Yeni Türk Edebiyatında İstanbul" (s. 137-144) ve "Edebiyatımızda Fatih" (s. 145-156)

makalelerinde, Tanzimat sonrası değişim ve dönüşümde İstanbul'un vaziyeti ile ilgili tespitler önemli bir yer tutar. Bu makalelerde özellikle Ahmet Midhat Efendi, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Mehmet Âkif, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sâmîha Ayverdi, Tahir Olgun, Peyami Safa ve Yahya Kemal'in eserlerinde İstanbul, fetih ve Fatih'in nasıl yer aldığı farklı bir bakış açısıyla değerlendirilir.

"On Dokuzuncu Yüzyılda Teşebbüse Sarfedilmiş Bir Hayatın Hikâyesi" (s. 157-164), Orhan Okay'ın üzerinde akademik bir çalışma yaptığı ve eser verdiği "Hâce-i Evvel" Ahmet Midhat Efendi'yi konu edinir. Okay Hoca, burada tavrı, tarzı ve üretkenliği ile edebiyat dünyasının ana damarlarından birini oluşturan Midhat Efendi'nin "popüler bir yazar olmakla birlikte popülist olmadığını" vurgular (s. 164). Daha sonraki üç yazı Okay'ın doktora çalışmasına konu edindiği Beşir Fuat, Servet-i Fünun edebiyatının önemli şairi Tevfik Fikret ve Fecr-i Âti topluluğuna dâhil olup olmadığı konusundaki görüşlerin tartışıldığı Ahmet Hâşim hakkındadır.

Tanpınar talebesi olan Orhan Okay'ın Yahya Kemal üzerine yoğunlaşması beklenebilir bir durumdur. Eserde şair hakkında dört makale yer alır. Yeni Türk şiirinin en önemli isimlerinden biri olduğunu söylediği Yahya Kemal'in şiirinin temelinde "hikmet ve aşk" vardır. Orhan Hoca, onun şiirindeki "hikmet"i şöyle açıklar: "*Hikemî şiir, hakikati metafizik boyutlarıyla ve mâverâi bir ifadeyle dile getirir.*" (s. 190). Yahya Kemal'in şiirlerinde hem eski şiire yeni bir hayat verdiği hem de yenilerinde hikmetle aşk arasında dengeli bir yol tuttuğu belirtilir. Tanpınar'ın id-

dialarının aksine şairdeki metafizik unsurlara vurgu yapılır.

"Deizm Polemiği ve Yahya Kemal'de Din Duygusu" başlıklı makale (s. 192-199) ise özellikle bir dönem yoğunlaşan Yahya Kemal'in "deist" olabileceğine dair tartışma ve görüşleri değerlendirip sonuca bağlamaktadır. Burada Yahya Kemal'in dinî düşüncelerindeki değişim çizgisi, kendi ifadelerine dayanarak kronolojik bir şekilde ele alınır. Yazar, Yahya Kemal'in şiirlerinden de örnekler vererek şairin din ve inanç dünyasının "Milletim inandığı için inanmak istiyorum"dan ibaret olmadığını vurgular. Yahya Kemal'in Fransa'ya gideceği dönemde, Fransa'da iken ve dönünce I. Dünya Savaşı yıllarında "deist", hatta "ateist" bile olabileceğini söyler. Ancak Okay, bu tarihlerden sonra Yahya Kemal'in din ve inanç noktasındaki tereddütlerini, dönemin pek çok Türk aydınının başına gelmiş bir vaka olarak değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaatinde. Onun bir ilmihâl Müslümanı olmadığını düşünen yazar, inanan insanın zaman zaman inancını sorgulayan bir yapıya sahip olduğunu da belirtir.

"Eski Şiirini Rüzgarıyla" başlıklı yazı (s. 200-203) ise adından da anlaşılacağı gibi, Yahya Kemal'in eski tarz üzere ve biri hariç ("Ok" şiiri) aruz vezniyle yazdığı şiirlerinin toplandığı ve aynı adı taşıyan eserini değerlendirmektedir. "Yahya Kemal'de Şiir Dilinin Oluşumu" makalesinde (s. 204-211) Okay'ın Yahya Kemal'i hayatta iken birkaç defa görmüş olduğunu öğreniriz. Hatta bunlardan ikisinde Yahya Kemal'i şiir okurken dinlemiştir. Dinlediği şiirler arasında "İtrî", "Deniz Türküsü" ve "Sessiz Gemi" gibi Yahya Kemal klasiği sayılan şiirler de vardır.

"Saf Şiirin Peşinde" (s. 212-222) yine Yahya Kemal'i konu edinen bir yazıdır. Fransızca "poésie pure" karşılığı olarak dilimize geçen "saf şiir"den ilk defa bahseden ve bu şiirin teorisini kuran Yahya Kemal'dir. Yahya Kemal, saf şiir anlamında "hakiki şiir, asıl şiir, öz şiir, musaffa şiir" gibi farklı kavramlar kullanmıştır. Mizaç ve şiir anlayışı olarak Yahya Kemal'e zıt gibi görünen Ahmet Hâşim ise saf şiir anlayışında Yahya Kemal'e en yakın isim olarak zikredilir. Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim bir sonraki makalenin de konusudur: "Türk Şiirinin Dargın İki Ustası: Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim" (s. 223-232). Bu yazıda başlangıçta dost olan iki şairin zamanla ufak tefek yanlış anlamalar, arada dolaşan dedikodular yüzünden birbirlerinden nasıl uzaklaştıkları anlatılır. Bu konudaki en anlamlı anekdot ise, vefat ettiği akşam Yahya Kemal'in masasında Hâşim'in şiir kitabının açık bulunmasıdır.

Okay eserinde şiirle ilgili makalelerden sonra romana dair yazılarına yer verir. "Türk Romanında Köy Gerçeği ve *Yaban*" makalesinde (s. 233-240), *Yaban* romanının edebiyat tarihinde önemli bir yer edinmesinde biraz da köy romanı olmasının etkili olduğuna işaret eder. Yazar, *Bahtiyarlık*'tan başlayarak *Karabibik*'e kadar köy ve köy hayatına değinen romanlar hakkında genel bir değerlendirme yapar. Okay'a göre, *Yaban*'daki roman kahramanının köy hayatına ve köylüye karşı olumsuz tavrının temelinde romanın yazarı Yakup Kadri'nin düşünce dünyası yatmaktadır. Makalede, Yakup Kadri'nin devrindeki misyonu da dikkate alınarak *Yaban*'ın Anadolu köy hayatını aksettiren

realist bir roman olmadığı, bilakis idealist bir roman olarak nitelendirilebileceği sonucuna varılır.

Eserde yer alan makalelerden üçü Sâmîha Ayverdi üzerinedir. "Sâmîha Ayverdi'nin Yaşadığı Dönemde Sanat Anlayışımız" başlıklı yazıda (s. 241-246) Tanzimat Fermanı'nın ilanından Cumhuriyet sonrasına uzanan bir asırlık dönem içerisinde zihniyet anlayışında başlayan değişimin edebiyata nasıl yansdığı üzerinde durulur. "Mesih Paşa İmamı Üzerine Bazı Dikkatler" (s. 247-252) ise Sâmîha Ayverdi'nin Balkan Savaşı sonrasında yaşanan acıları da konu edinen ve dindar bir imamın maddî aşktan manevî aşka (ilahî aşk) geçişi ve merhamet duygularına sahip oluşu üzerinden anlatılır. Okay, "Hatıralar Arasında Sâmîha Ayverdi" makalesinde (s. 253-259) Ayverdi'nin deneme, mensur şiir, tarih ve sohbet gibi çeşitli konulara ait eserleri arasında en önemlilerinin hatıra türünde yazdıkları olduğunu söyler. Hatta Ayverdi'nin hatıra dışında sayılan eserlerinde bile hatraya dâhil olabilecek bilgilerin bulunduğu işaret eder.

"Beylerbeyi'nde Bir Garip Çelebi"de (s. 260-266) yazar, mezarı Küplüce'de olan Asaf Hâlet Çelebi üzerinde durmaktadır. Şiirin ses, mânâ ve hayal bütünlüğünden oluştuğuna inanan Asaf Hâlet, aynı yıllarda ortaya çıkan Garipçilerin "kafaya hitap eden mânâlı şiir" yerine, sembolleri ön planda tutan bir şiir anlayışını benimser. Bu yönüyle de Ahmet Hâşim'e yaklaşır. Onu şiirde asıl önemli kılan hususiyeti ise mistisizme yer vermesidir.

Esere dâhil edilen son makale, "Bir Edebiyat Disiplini Kurucusu:

Mehmet Kaplan"dır (s. 267-274). Kaplan'ın Türk edebiyatında ikinci, "Yeni Türk Edebiyatı" sahasında ise ilk doktora sahibi olması, daha sonra bu alanda yapılan çalışmalara öncülük etmesi; edebî eser, edebî metin ve şahsiyetlere bakış açısında yeni bir metot getirmesi gibi vasıfları üzerinde durulur. Kaplan'ın 'Halk Edebiyatı'nın üniversitelerde ders olarak okutulmaya başlamasındaki öncü rolü ve bu alanda ilk çalışmaları yaptırması da diğer özellikleriyle beraber bir disiplin kurucusu sıfatıyla anılmasını gerektirecek hususiyetlerdendir. Bunun yanında Kaplan'ın derslerine her zaman hazırlıklı gelmesi, akademik çalışma yaptırdığı talebelerinin sadece eğitimleriyle de-

ğil, bütün meseleleriyle bir 'baba' şefkatiyle ilgilenmesi, hayatı boyunca en çok doktora tezi yaptıran hocaların başında gelmesi (beşi Halk Edebiyatı olmak üzere on sekiz doktora tezi) gibi özellikleri talebesi Orhan Okay tarafından dile getirilir.

Sonuç olarak Orhan Okay'ın edebiyat ve edebiyat tarihi alanındaki birikiminin en önemli ürünlerini bir araya getiren *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*, edebiyat tarihi, klasik ve modern Türk şiiri, roman, hatıra gibi farklı alanlarda zevkle okunacak bir edebî eser olmanın yanında özellikle araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Ahmet Koçak*

Yusuf Ziya Ortaç Hakkında Yeni Bir Çalışma**

Kitabevi Yayınları, Türk kültür ve edebiyatında önemli yer sahibi isimler hakkındaki "monografi dizisi"ne devam ediyor. Ali Budak'ın *Münif Paşa'sı*, Nuri Sağlam'ın *Ruşen Eşref'i* ve Birol Emil'in *Mizanacı Murad'ından* sonra Selçuk Çıkla'nın *Yusuf Ziya'sı* da bu türdeki önemli bir çalışma olarak yayımlandı. Türk kültür ve edebiyatının bütün yönleriyle ortaya çıkarılabilmesi ve ayrıntılı bir tarihinin yazılabilmesi için şüphesiz ki eserler kadar onları ortaya koyan sanatçı ve düşünürlerin de -tüm yönleriyle- aydın-

latılmaları gerekiyor. Sözüünü ettiğimiz dizinin bu yöndeki çalışmalara katkısı, üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır.

Hakkında çalışma yapılan bir isim, daha sonra herhangi bir çalışmaya konu olmaması, o konunun kapandığına dair oluşan izlenim, şüphesiz ki sağlıklı bir yaklaşım değildir. Daha önce tespit edilmiş bilimsel gerçeklerin ötesine geçerek yeni bilgiler ve belgeler ışığında yapılacak yeni çalışmaların faydalı olduğu daha önceleri de görülmüştür. Yusuf Ziya hakkında daha önce ya-

* Dr., Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili Bölümü.

** Selçuk Çıkla, *Şair, Mizah Yazarı, Gazeteci Yusuf Ziya Ortaç*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, 325 s.